

BO'LAJAK O'QITUVCHILARDA ILMYIY TADQIQOTCHILIKKA OID INTELEKTTNI RIVOJLANTIRISHNING PSIXOLOGIK OMILLAR

Raximov B.X.

*O'zbekiston pedagogika fanlari ilmiy tadqiqot instituti
Qoraqalpog'iston filiali mustaqil tadqiqotchisi*

Tayanch so'zlar: intellektual salohiyat, iqtidor, taraqqiyot, kuzatuvchanlik, ijodkorlik, karakter, xususiyat.

Ключевые слова: интеллектуальный потенциал, одаренность, прогресс, наблюдательность, креативность, характер, характеристика.

Key words: intellectual potential, talent, progress, observation, creativity, character, characteristics.

Respublikamizda milliy ta'limni isloh qilishda, milliy va uvuvinsoniy qadriyat, xalqimizning boy intellektual merosiga asoslangan milliy mustaqillik prinsiplari asosida ta'limning barcha bosqichlarida bo'lajak o'qituvchilarning ma'naviy va axloqiy fazilatlarini rivojlantirish, shuningdek, bo'lajak o'qituvchilarni ma'naviy, axloqiy, intellektual va jismoniy jihatdan tarbiyalashda jamoat tashkilotlari, mahallalar, mahalliy va xalqaro fondlarning rolini kuchaytirish yuzasidan chora-tadbirlar ishlab chiqish ishlari mazmuni yanada takomillashtirilmoqda.[1.]

Bo'lajak o'qituvchilarning intellektual rivojlantirish masalasi kishilik jamiyati taraqqiyotining barcha bosqichlarida psixolog olimlarning diqqat markazida bo'lib kelgan, barkamol insonning bo'lajak o'qituvchilarning intellektual tarbiyasida ilm-fanning o'rni haqidagi qarashlari bugungi kunda ham o'z dolzarbligini yo'qotmagan. G.Yu.Ayzenk, L.S. Vigotskiy, M.G.Davletshin, D. Dyui, V.M.Karimova, A.N.Markova, V.S.Merlin, L.M.Mitina, R.S.Nemov, A.Palmar, V.V.Pospuyev, E.G'oziyev, A.A.Rean, I.E.Rogov, S.L.Rubinshteyn, Fridman kabi olimlarning tadqiqotlarida bo'lajak o'qituvchilarning bo'lajak o'qituvchilarning intellektual rivojlanishini tashkil etishning ijtimoiy-psixologik mohiyati asoslab berilgan. [2,3.4.5.]

Mazkur ilmiy muammo G'arb psixologiyasida ayrim olimlar tomonidan chuqur o'rganilgan, biroq, O'zbekiston uchun uning zaruriy, nozik jabhasi ob'ekt sifatida kam tadqiq etilgan. J.Piaje, V.Shtern va boshqalar intellekt hayotning turli sharoitlariga biopsixologik moslashishdir, deb qaraydilar. J.Piaje tadqiqotlarida intellektning rivojlanish dinamikasi, uning psixologik asoslari yaqqol namoyon bo'ladi. Rus psixologiyasida intellektning yaxlitligi va uning shaxs bilan bog'liqligi tomonidan yondashiladi. Xususan, rus psixologlaridan L.S.Vigotskiy, D.B.Elkonin, P.Ya.Galperin va ularning shogirdlari turli yoshdagi odamlar intellektini diagnostika qilish, rivojlanish dinamikasi va psixologik jihatlarini o'rganishga harakat qilganlar. O'zbekiston Respublikasida intellekt yosh davrlarining o'ziga xos jihatlari borasida M.Davletshin, E.G'oziyev va boshqalar olib borgan ilmiy-psixologik ishlarda ko'zga tashlanadi, ammo talaba intellektining diagnostikasi, uni rivojlanish xususiyatlari o'ziga xosligi juda kam o'rganilgan. Bo'lajak o'qituvchilar intellekti darajasini diagnostika qilish bo'lajak o'qituvchilarda keng ilmiy dunyoqarashni shakllantirishning shart-sharoitlari, omillarini aniqlashga imkon beradi. [8,9,10,11,12,13,14.]

Hozirgi vaqtda tafakkur psixologiyasida tafakkur muammosiga keng ijtimoiy mazmun ko'shilgan tadqiqotlar yo'nalishi shaqlanmokda. «Intellekt» va «tafakkur» atamaları o'quvchilarning bo'lajak o'qituvchilarning intellektual qobiliyatlarini rivojlantirish muammolari doirasida qo'llaniladi. [15,16.]

Tafakkur psixologiyasi avval Vyursburg maktabi vakillari (O. Kyulpe, K.Marbe, O. Zels) asarlarida mustaqil tadqiqot mavusi sifatida aniqlandi va keyinchalik Geshtalt maktabida (V.Keller, M. Vertgaymer, K. Dunker), psixoanaliz vakillari (Z. Freyd, A.Freyd) davom ettirdi. Ammo bu tadqiqotchilar insonning yoshi va kasbiy yunalishiga qaramasdan, tafakkurni umumiy nuqtai nazardan o'rgandilar. [8,9,.]

S.L.Rubinshteyn tafakkur psixologik jihatdan o'rganishning asosiy predmeti jarayon, faoliyat tariqasida namoyon bulishidir. U tafakkurni sub'ekt faolligining paydo bo'lishi deb atadi. Uning rahbarligi ostida ushbu izlanishlarni L.I.Ansiferova, A.B. Brushlinskiy, A.M.Matyushkin, K.A.Abulxanova-Slavskaya, keyinchalik ularni M.I.Volovikova, V.A.Polikarpov, V.V.Davidov, O.K.Tixomirov, G.P.Shedrovitskiy, V.V.Biblyar, Ya.A.Ponomarev va boshqalar davom ettirishdi. [8,9,10,11,12,14,14.]

O'zbekistonlik olimlardan, ushbu mavzu doirasida psixologlardan E.G'oziyev, R.Sunnatova, Z.Nishonova, Sh.Do'stmuxammedova va boshqa olimlar o'rgandila.[15,16.]

Talabalik davri bu shaxsiy va kasbiy o'z yo'lini tanlash yuz beradigan davr bo'lib, bu davrda qadriyatli maqsadlarni tanlash va kelgusidagi hayot uchun o'ta

muhim bo'lgan qarorlarni qabul qilish yuz beradi. Jamiyatda yuz berayotgan isloxohtlar turli ko'rinishdagi hayotiy muammolarning hal qilish jarayoniga yanada faolroq qo'shilayotgan bo'lajak o'qituvchilarning yetuk inson bo'lish jarayonini tezlashtirib yuboradi.

D.B.Elkonin talabalik davrida yetakchi faoliyat o'qish va kasb tanlash hisoblanadi degan fikrlarni bildirdi. Ilk talabalik davri «kamolot busag'asi» deb ta'riflanadi. Bu kamolot bosqichi fiziologik, psixologik va ijtimoiy chegaralarni o'z ichiga oladi. Bo'lajak o'qituvchilarning jamiyatda tutgan o'rni, ularning mavqei, ular egallaydigan bilimlarning xajmi va bir qator boshqa faktorlar ijtimoiy sharoitlarga bog'likdir. Talabalik davri, asosan, unda mustaqil hayotning boshlanishi ya'ni, o'rta maktabni tamomlab, oliy ta'lim muassasasida o'qishni davom ettirish bilan xarakterlanadi. Hayotdagi bu o'zgarishlar ilk talabalik shaxsiga, uni o'zini anglashiga ta'sir ko'rsatadi. Bu davrda ular ishtirok etadilar. Uning mustakilligi ortishi bilan bir katorda kattalarning unga munosabatlari ham o'zgaradi ularga katta odamdek munosabatda bo'ladilar. U o'z hayotiy rejalarini amalga oshirish uchun harakat kila boshlaydi va ma'lum bir kasbni egallay boshlaydi. [14.]

Bo'lajak o'qituvchilar tanlagan sohalari yoki kasblarida juda katta yangiliklar, kashfiyotlar kilgilari keladi, lekin asta-sekinlik bilan yangilik va kashfiyotlar qilish uchun ularda bilim va tajriba yetishmayotganligini, buning uchun ko'proq o'qish va o'rganishlari keraqligini anglay boshlaydilar. Mustaqil hayotga tayyorgarligini o'z-o'zini anglashi bilan motivlar bu davrda yetakchi o'rinni egallaydi. Motivlar tizimida jamiyatning to'lakonli a'zosi bo'lishga intilish, insonlarga naf keltirish kabi ijtimoiy motivlar ustunlik qiladi. Bu davrda bo'lajak o'qituvchilarning kelgusi hayotiy va tanlayotgan kasbiy rejalariga ko'ra fanlarga nisbatan qiziqishlari o'zgaradi,

Talabalik davrida u juda ko'p ilmiy tushunchalarni o'zlashtirib, ulardan turli masala va muammolarni yengishda foydalana oladilar. Ularda anglash va o'zini o'zi anglash sezilarli darajada o'sadi. Talabaning o'z-o'zini anglashi o'quv, mehnat va mulokot motivatsiyalarini o'zgarishida o'z aksini topadi. Talabalik davriga kelib, juda ko'p bolalarda o'z faoliyatlarini oldindan rejalashtirish layoqati yaxshi rivojlangan buladi. Shuningdek, o'z-o'zini boshqarish ham talabalik yoshidagi bolalarda yaqqol ko'zga tashlanadi.

Talabalik davrida bilishga oid qiziqish ko'lami tobora oshib boradi. Mazkur davrda bo'lajak o'qituvchilarning tafakkuri faol, mustaqil va ijodiy xususiyat kasb eta boshlaydi. Tafakkur rivojlanishi bilan birgalikda o'quvchilarning nutq madaniyati rivojlanadi. Talaba turli janrdagi adabiy asarlarni o'qishi, tushunishi orqali mustaqil fikr yuritish, mulohaza qilish va munozaraga kirishishga

urganib boradi. Talabalik tafakkurining sifatiga uning mazmundorligi, chuqurligi, kengligi, mustaqilligi, samaradorligi, tezligi kabilar kiradi. Bo'lajak o'qituvchilarning bo'lajak o'qituvchilarning intellektual jihatdan rivojlanishida nazariy tafakkurning roli kattadir. Demak, o'quv maskanida utiladigan, darslar, laboratoriya ishlari, amaliy mashg'ulotlar, referat, konspekt yozish kabi faoliyat turlari bo'lajak o'qituvchilar o'zlashtirish uchun zarur materiallarni mustaqil holda tushunishga olib keladi. [2,3,4.]

Bo'lajak o'qituvchilarning intellektual rivojlanishda tasavvurning ahamiyati juda katta, chunki inson biron bir ishni qilishga kirishar ekan, albatta uning natijasini tasavvur eta olishi kerak. Tasavvursiz hech qanday ishni to'g'ri rejalashtirish mumkin emas. Hozirgi yigit va qizlarni 30-40 yil avvalgi tengqurlari bilan soli shtirganda, ularning umumiy saviyalari naqadar usganligini kurish mumkin. Bo'lajak o'qituvchilarning intellektual qiziqishlar doirasi keng va ko'pqirralidir. Bo'lajak o'qituvchilar hayotida radio, televiden iye, internet olami va ilmiy-ommabop asarlar, kinofilmlar, fan va texnika taraqqiyoti haqidagi ma'lumotlar muhim rol uynamoqda. Talabalik yoshiga kelib, yigit va qizlarning dunyoqarashlari yuksak pogonaga ko'tarila boshlaydi. Bu esa talabaning tashki olamni tushunishiga, baholashiga bo'lgan munosabatlarini aniqlashga yordam beradi. Intellekti yaxshi rivojlangan bo'lajak o'qituvchilar kattalarni tashvishga solayotgan masala muammolarini tushuna oladilar va ularni muhokama eta oladilar.

Hayoti y muammolarni muvaffaqiyatli hal qilish, o'zining shaxsiy va kasbiy rivojlanishida yuksak natijalarga erishish insonning voqelikni munosib tarzda anglay olishi hamda o'zining faollik da rajasi, vokelikda tug'ri yul topa olish salohiyati, barcha asosiy aloqalarni qayd eta olishi hamda tabiiy va ijtimoiy voqelikda yuz berayotgan o'zgarishlarni anglay olishiga bog'likdir. Bunday salohiyatni rivojlanishi mahsuldor ishlaydigan aqlga tayanadi deb ta'kidlagan edi A.A.Bodalev.

Aqlning rivojlanishi hamda amal qilishining eng jiddiy tomoni maqsadni shaqllantirish va bashorat qilish jarayonlaridir. Ushbu jarayonlar ijtimoiy taraqqiyotning aynan utish davrlarida alohida ahamiyat kasb etadi. Kishilardagi hayotiy va kasbiy maqsadlarni shaqllantirish mavxum tusga ega emas. A.A.Bodalevning fikriga kura, bular ko'prok inson uchun shaxsiy ijobiy ahamiyatga ega bulgan jamoadagi o'ziga xosliklarga bog'lik xolda ko'prok aniklanadi xamda bunday jamoa sifatida inson mansub bo'lgan kichik guruhgina emas, balki u mansub bo'lgan mamlakat hamda bu mamlakatdagi hayotning barcha sohalari - siyosat, iqtisodiyot, texnika, fan, ta'lim va boshqalar yuzaga chiqishini ta'kidlaydi. Hozirgi vaqtda ushbu barcha sohalarda muayyan

insonning ijtimoiy muammolarini hal qilishga mo'ljallangan ilmiy tafakkurini rivojlantirishga ta'sir kursatadigan jiddiy o'zgarishlar yuz bermokda.

Bo'lajak o'qituvchilarning intellektual faoliyatdagi asosiy jarayon fikrlash jarayoni bo'lib, fikrlashning sifati uning mantiqiyliги, mustakilligi, ijodiyliги, ilmiyligi, asosiligi, o'zviyligi, tejamliligi, maksadliligi, tezligi, tahliliyligi, qiyosiyliги, umumlashtirilganligi, xususiylashtirilganligi, kengligi, chukurligi, ishonarliligi, realligi, haqqoniyligi darajasi bilan belgilanadi. Shu bilan birga bo'lajak o'qituvchilarning intellektual sifatlar xotira, tasavvur, anglash va shu kabi psixologik jarayonlarning tezligi hamda boshqa parametrlari bilan bog'liq. Bo'lajak o'qituvchilarning intellektual taraqqiyot darajasi bo'lajak o'qituvchilarda qancha yuqori bo'lsa, shunchalik yaxshi natijalarga erishish imkoniyati bo'ladi.

Bo'lajak o'qituvchilarda muammoni sezish, uni aniqlash, yechimiga doir taxmini to'g'ri belgilash va yechimining to'g'riligini tekshirish qobiliyatlari rivojlanib boradi. Muammoni hal etishni uch bosqichga ajratish mumkin:

1. Tekshirish, ya'ni materialni ishonchliligini dalillar bilan asoslash.
2. Tushuntirish, ya'ni bu muammoning yechimi nima uchun to'g'riligini tasdiqlovchi sabablarni aniklash asosida amalga oshiriladi.

Hozirgi kunda bo'lajak o'qituvchilarning dunyoqarashini bugungi kun talablari asosida rivojlantirish keng jamoatchilik oldidagi muhim masaladir. Buni esa bir qancha omillar orqali amalga oshirish mumkin. Bo'lajak o'qituvchilar ilmiy tafakkurlarini rivojlantirishda eng muhim muammolarni bartaraf etish orqali natijalarga erishish mumkin.

Bo'lajak o'qituvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatini bo'lajak o'qituvchilarning intellektual taraqqiyoti mezon sifatida qaralmog'i kerak. Shuning uchun bo'lajak o'qituvchilarning bo'lajak o'qituvchilarning intellektual qobiliyatini rivojlantirish kerak. Inson tashqaridan oladigan xabarni tubdan o'zgartirish malakasini taraqqiy ettirish, ijodiy masalalarni yechish, qarama qarshiliklarni qidirib topish, muammoli vazifalarni yechish va modelini topish, o'xshashlik va farqlarni izlab topish va boshqa yo'llar bilan bo'lajak o'qituvchilarning intellektual qobiliyatni rivojlantirish zarur.

Bundan shunday xulosa chiqarish mumkinki, bo'lajak o'qituvchilar tanlagan kasbining ustasi bo'lishi uchun ularga yaxshi bilim va ko'nikmalar muhim ekanligi deb hisoblaydilar.

Yangicha ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlarda rivojlanish bosqichidagi bo'lajak o'qituvchilar ilmiy tafakkuridagi o'ziga xos xususiyatlar motivatsiya sohasida, vazifalarni mulohazadan utkazish va hamda kuyish, ijtimoiy muammolarni kurish sohasi shaqllanadi. Zamonaviy jamiyatdagi bo'lajak o'qituvchilarning ilmiy

tafakkuridagi o'ziga xosliklarni o'rganish sohasi shakllanadi, samaradorligiga ta'sir ko'rsatuvchi bashorat qilishning hamda tanlash, baholash va qarorlar kabul qilish mexanizmlarining yangi shaqllarini yaratishni talab kiluvchi ko'plab hayotiy muammolar paydo buladi. Bo'lajak o'qituvchilar tafakkuridagi o'ziga xosliklarini, hayotiy vazifalarni hal qilish, hayot yulini bashoratlash, ular tomonidan jamiyatdagi o'z o'rnini tanlash bosqichlaridagi tafakkurning o'ziga xosliklarini o'rganishga yunaltirilgan tadqiqotning munosib usullari majmui tanlab olinadi. Yuqori sinf o'quvchilarining ilmiy tafakkuri mazmunida hayotiy va tajribadan olingan tasavvurlar ustunrok ekanligi ma'lum buladi. Litsey, kasb-hunar kollej va umumta'lim maktablaridagi o'quvchilarning ilmiy tafakkuri to'zilmasi va mazmunini xususiyatlovchi asosiy kursatkichlardagi aniklangan farqlar ijtimoiy sharoitlarning salbiy ta'sirini yangicha ukitish sharoitlaridagi bo'lajak o'qituvchilar ilmiy tafakkuriga maksadga yunaltirilgan ta'sir utkazish yordamida bartaraf etilishi mumkinligini kursatib beradi. Bo'lajak o'qituvchilar ilmiy tafakkurini psixologik o'ziga xos xususiyatlarini urganib quyidagi amaliy taqliflar berishimiz mumkin:

– bo'lajak o'qituvchilarni o'qish va jamoatchilik ishlarida ijobiy yutuqlarga erishganlarni pedagoglar tomonidan ko'proq rag'batlantirib borish, bo'lajak o'qituvchilarni to'g'ri kasb va hunar tanlashlarida ilmiy manbalarni tahlil qilishni tushuntirish, bo'lajak o'qituvchilarning kasbga bo'lgan qizikish va qobiliyatlarini aniqlab, shu yunalishda ta'lim olishlari uchun imkoniyat yaratish, oliy ta'lim muassasalariga o'qishga kirishga tayyorgarlik ko'rish uchun sharoit yaratish, talaba bo'lajak o'qituvchilarning anik maksadlariga erishishlari uchun doimiy motivatsiyalar modelida n foydalanish, turli kasb sohasidagi yetakchi mutaxassislar, muvaffakiyatli ilm ahli bilan uchrashuvlar uyushtirish va h.k. [8,9,10.]

Bo'lajak o'qituvchilarning tadqiqtchilikka oid intellektini rivojlantirishning maqsadi:

– bo'lajak o'qituvchilarning tadqiqtchilikka oid intellektinini rivojlantirish asosida bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy kompetentligini yanada oshirishdan iboratdir.

Yuqoridagi maqsaddan kelb chiqqqan holda quyidagi vazifalar amalga oshiriladi:

– bo'lajak o'qituvchilarning tadqiqtchilikka oid intellektini rivojlantirish shakl, metod va vositalarini aniqlash:

– bo'lajak o'qituvchilarning tadqiqtchilikka oid intellektini rivojlanganlik darajasini aniqlovchi mezonlar ishlab chiqish

– bo'lajak o'qituvchilarning tadqiqotchilikka oid intellektini rivojlanganlik rivojlantiruvchi psixologik-pedagogik tashkiliy-uslubiy asoslarini yaratishdan iborat.

Ushbu maqsad va vazifalarni amalga oshirish uchun quyidagi vazifalarni belgilab olish lozim:

– bo'lajak o'qituvchilarni aniqlash mexanizmi, psixologik-pedagogik, tashkiliy- uslubiy asoslarini yaratish borasidagi kamchiliklarni aniqlash.

– intellektual ijodiy salohiyatni oshirishda tarbiya jarayonining xususiyatlarini o'rganish;

– bo'lajak o'qituvchilarning mustaqil faoliyat turlarini o'rganishi;

– bo'lajak o'qituvchilarning tadqiqotchilikka oid intellektini shakllantirish manbalarini yaratish;

– bo'lajak o'qituvchilarning tadqiqotchilikka oid intellektini rivojlantirish usullarini aniqlash;

– bo'lajak o'qituvchilarning tadqiqotchilikka oid intellektini rivojlantirishning nazariy va amaliy jihatdan o'rganib chiqish;

– fanning turli sohalaridagi mutaxassislar tadqiqotchilikka oid intellektinini oshirish bo'yicha takliflar ishlab chiqish;

– bo'lajak o'qituvchilarning tadqiqotchilikka oid intellektini oshirish va me'yoriy-huquqiy mexanizmlarini joriy etilishiga oid fikr va mulohazalar ishlash chiqish.

Bugungi kunda bo'lajak o'qituvchilarning tadqiqotchilikka oid intellektini rivojlantirishga oid olib borilayotgan barcha ishlar takomil talab. Ta'lim tizimidagi talablardan kelib chiqib, bo'lajak o'qituvchilarning tahsil olishi davomida intellektual salohiyatini rivojlantirish ishlarini zamonaviy yondashuvlar asosida muvaffaqiyatli olib borish zarur. Mmazkur jarayonga psixologik-pedagogik texnologiyalarni qo'llashni, zamon talabi darajasida yangicha yondashuvni talab qiladi.

Bo'lajak o'qituvchilarning umumiy faoliyat turlarini birma-bir o'rganmasdan turib ularning tadqiqotchilikka oid intellektual salohiyatiga baho bera olmaymiz. Chunki bo'lajak o'qituvchi o'rganilayotgan fanni "a'lo" va "yaxshi" o'zlashtirishiga qarab, uning tadqiqotchilikka oid intellektini baholashimiz ham noto'g'ri uslubdir. Ma'lumki, bir yo'nalishni chuqur o'zlashtirib, tor mutaxassislik doirasida "a'lo" bo'lib, ixtisosligi bo'yicha o'qitilayotgan fanlarni yaxshi o'zlashtira olmasligi mumkin.

Buning uchun barcha ta'lim maskanlarida tahsil berayotgan ustozlarimiz talabalarni tadqiqotchilikka oid intellektini rivojlantirish omillaridan biri sifatida ularning intellektual sifatlarini o'rganishlari zarur bo'ladi:

- kuzatuvchanligi, dars jarayonida izlanuvchanliga;
- mantiqiy va kreativ fikrga ega ekanligi;
- mustaqil fikrga ega ekanligi;
- demokratik ilmiy dunyoqarashga ega ekanligi;
- kuzatuvchanlik, izlanuvchanlik qobiliyatiga ega ekanligi;
- ilmiy dunyoqarashini amalda isbotlay olish qobiliyatiga ega ekanligi;
- zamonaviy ilmiy yangiliklardan xabardorligiga va mazkur yangiliklarga mustaqil ilmiy yondashuvga ega ekanligi.

Bo'lajak o'qituvchilarning tadqiqotchilikka oid intellektini rivojlantirish jarayonini faqat irsiyat, ijtimoiy muhit va ta'lim-tarbiyaga bog'lab o'rganishda ijtimoiy taraqqiyotda shaxsning o'zi ham faol ishtirok etish muhim ahamiyatga ega ekanligini hisobga olishimiz lozim.

Shuni ta'kidlash joizki, ijtimoiy muhitda ta'lim-tarbiyaga shaxsning o'zi faol ishtirok etgandagina uning tug'ma layoqatini uyg'otadi, iste'dod, qobiliyatlarini o'stira oladi.

Fanlarda o'zlashtira olmagan bo'lajak o'qituvchilarni qobiliyatsiz deyish xato, o'qituvchining birinchi galdagi vazifasi - har bir bo'lajak o'qituvchining yosh va psixologik xususiyatini chuqur o'rganish, uning qiziqishi va istaklarini aniqlash, ularni hisobga olgan holda pedagogik chora-tadbirlarni ko'rishdir. Umuman, pedagogik jihatdan to'g'ri uyushtirilgan harqanday faoliyat bola shaxsining aqliy, axloqiy, estetik, jismoniy hamda irodaviy rivojlanishiga ijobiy ta'sir etadi.

Adabiyotlar:

1. Mirziyoev SH.M. Jadal rivojlanayotgan iqtisodiyot uchun zamonaviy kadrlar kerak. // "Xalq so'zi" gazetasi, 2018 yil 25 oktabr.
2. Abulxanova-Slavskaya K.A. Deyatelnost i psixologiya lichnosti. - M.: "Nauka", 1980. - 333 s.
3. Bodalev A.A. Lichnost i obsheniye. - M.: "Pedagogika", 1983. -265 s.
4. Brushlinskiy, A.B. Problema sub'ekta v psixologicheskoy nauke. // Psixologicheskij jurnal. - 1996. - T. 12. - №6. - S.3-10.
5. Vigotskiy L.S. Myshleniye i rech. Izbrannie sochineniya. T.2. - M.: "Pedagogika", 1982. - 283 s.
6. Daniyarov. B.X, Asadov. Y.M, Zokirov. I.I.laming umumiy tahriri ostida. Ustoz va shogirdga eslatma. - T, 2010.
7. Karimova V. Ijtimoiy psixologiya va ijtimoiy amaliyot. -T, 1999.
8. Karimova V.M., Akromova F. Psixologiya. - Toshkent: 2000. -171 b.
9. Leytes N.S. Umstvenn ые sposobnosti i vozrast. - M.: "Pedagogika", 1981. - 407 s.
10. Matyushkin A.M. Psixologicheskaya struktura, dinamika i razvitiye poznavatelnoy aktivnosti. // Voprosy psixologii, 1982. -№4.- S.5-15.
11. J.Piaje.Intellekt psixologiyasi.1946 y.
12. Psixologicheskkiye issledovaniya intellektualnoy deyatelnosti / pod red. O.K. Tixomirova/. - I.: 1979. - 50 s.
13. Rubinshteyn S.L. Osnovy psixologii . - SPb: izd-vo "P iter".- 2000. - 705 s.
14. Tixomirov O.K. Psixologiya mishleniya. - M.: "Akademiya", 2002. - 287 s.

14. Elkonin D.B. Vvedeniye v psixologiyu razvitiya. - M.: "Trivola", 1994.-101 s.
15. Foziyev ET. Umumiy psixologiya. 2-tom. - T.: "Universitet", 2002. - 240 b.
16. Qurbonov. Sh, Seyithalilov. E. Ta'lim sifatini boshqarish. - T.: "Turon-lqbol". 2006.

РЕЗЮМЕ

Maqolada ta'lim jarayonida bo'lajak o'qituvchilarning tadqiqotchilikka oid intellektini oshirishda psixologik asoslar xususida fikr yuritilgan hamda oliy ta'lim muassasalarida talabalarining tadqiqotchilikka oid intellektini rivojlantirish uchun ularning intellektual sifatlarini aniqlashning zamonaviy shakl, metod va vositalari mazmuni yoritilgan.

РЕЗЮМЕ

В статье рассматриваются психологические основы повышения исследовательского интеллекта будущих учителей в образовательном процессе, а также освещается содержание современных форм, методов и средств определения их интеллектуальных качеств для развития исследовательского интеллекта их студентов в высших учебных заведениях.

SUMMARY

The article examines the psychological foundations of improving the research intelligence of future teachers in the educational process, and also highlights the content of modern forms, methods and means of determining their intellectual qualities for the development of research intelligence of their students in higher education institutions. Keywords. Intellectual potential, giftedness, progress, observation, creativity, character, characteristics.